

اثبات ولایت اهل بیت «علیهم السلام» از کتب اهل سنت

زینب آقاجانی^۱

چکیده:

از اهداف مهم تدوین این پژوهش، مطالعه منابع اهل سنت درباره اثبات و حقانیت اهل بیت(ع)، نبی اکرم(ص) است. یکی از اعتقادات اصیل و مستدل ما این است که رسول خدا(ص) بعد از خود فرد یا افرادی را به عنوان جانشینان خود معرفی نموده است. در قرآن کریم و نیز در سنت نبوی برای اثبات این مدعا ادله متعدد و بی شماری وجود دارد.

یکی از ادله مهم در مورد اثبات حقانیت اهل بیت(ع) و یا به عبارت درست تر اثبات حقانیت رهبری امیرالمومنین علی بن ابیطالب(ع)، حدیث صحیح و متواتر «منزلت» است که رسول خدا(ص) علی بن ابیطالب(ع) را نسبت به خود همانند نسبت هارون(ع) و حضرت موسی(ع) تشبیه نموده است.

واژه های کلیدی:

اهل بیت(ع) ، حدیث منزلت ، امام علی(ع) ، نبی اکرم(ص) ، اهل سنت

۱. زینب آقاجانی، استاد طاهره گرزین، مدرسه علمیه صدیقه فاطمه، سطح دو، سال ۱۳۹۸

به صریح قرآن کریم و بر اساس سنت الهی، انبیاء دارای جانشین بوده و خدای تعالی نیز جانشین آنان را تعیین فرموده است، درباره پیامبر خاتم(ص) نیز به نظر شیعه همین سنت الهی جاری بوده است. امامیه معتقدند نه تنها نخستین جانشین که آخرین جانشین رسول الله(ص) تا برپایی قیامت، تعیین و معرفی شده است و سنگ بنای تفکر و اعتقاد به وجود دوازده امام توسط شخص رسول اکرم (ص) نهاده شده است به طوری که این موضوع از این حیث، مسئله ای است اسلامی نه مذهبی چنانکه مسئله ظهور منجی موعود چنین است. صاحبان صحاح، احادیثی از رسول خدا(ص) نقل کرده اند که آن حضرت (ص) تعداد خلفای پس از خود را دوازده تن بیان نموده و برای آنان اوصافی برشمرده است. نگاهی به متن چند روایت از این مجموعه روایات می تواند نکات قابل تأملی را در دو حوزه بنیان شیعه اثنی عشر و نیز محبت عموم مسلمانان نسبت به اهل بیت(ع) آشکار نماید.

اثبات دوازده جانشین پیامبر(ص) در کتب اهل سنت:

۱- بخاری از جابر بن سمره نقل کرده که:

پیامبر- در پاسخ سؤال- فرمود: (پس از من) دوازده امیر خواهند بود. سپس سخنی فرمود که آن را نشنیدم. پدرم گفت: رسول خدا(ص) فرمود: همه آنان از قریشند.^۱

۲- مسلم نیز همین حدیث و مضامین شبیه به آن را با سندهای مختلف، هشت بار در کتاب صحیح خود نقل کرده است:

همواره دین خدا استوار و پابرجاست، تا اینکه قیامت بر پا شود، یا دوازده نفر خلیفه برای شما وجود داشته باشند که همگی آنان از قریشند.^۲

افزون بر افراد یاد شده، جمع دیگری از دانشمندان اهل سنت حدیث یاد شده و احادیث دیگر قریب به این مضمون را نقل کرده اند و همگی سند حدیث را صحیح دانسته اند.^۳ از سوی دیگر، بررسی های انجام شده نشان می دهد که رجال سند این احادیث، همگی از محدثان و فقهای طراز اول عصر خود بوده اند.

مفصل تر از اخباری که نقل شد، روایاتی است که در آنها اسامی مبارک دوازده امام از حضرت علی (ع) تا حضرت حجة بن الحسن العسکری، امام دوازدهم، مهدی منتظر(عج) نامبرده شده اند که شارح روایاتی می باشند که در آنها فقط عدد ائمه بیان شده است.^۴

از نکات قابل توجه که در تحلیل نهایی این روایات بسیار سودمند است، خصوصیات و ویژگی هایی است که می توان برای این مجموعه از روایات برشمرد. برخی از این خصوصیات به قرار زیر است:

۱- اولاً این احادیث قبل از اینکه در مصادر و منابع شیعه آمده باشد، در مهمترین صحاح و مسانید اهل سنت وارد شده است.

^۱ . محمد بن اسماعیل، بخاری، صحیح بخاری، دار الکتب العلمیه، ج ۹، چاپ دوم، انتشارات شیخ الاسلام، قاهره (۱۴۱۲ق)، ص ۷۲۹.

^۲ . مسلم بن الحجاج، نیشابوری، صحیح مسلم، دار احیاء التراث العربی، ج ۱۲، چاپ پنجم، انتشارات اندیشه قم، بی جا (۱۴۱۳ق)، ص ۲۰۲.

^۳ . محمد بن عبدالله، حاکم نیشابوری، المستدرک علی الصحیحین، ج ۳، انتشارات مکتب العصریه، لبنان، (۱۴۳۵ق)، ص ۶۱۸.

^۴ . مناقب، آل ابی طالب، ابن شهر آشوب، ج ۲، انتشارات مجمع احیاء الثقافه الاسلامیه، بمبئی، (۱۴۱۲ق)، ص ۵۶.

۲- طرق مختلف نقل این روایات به حسب موازین رجالی توثیق شده است.

3- عدد یا همان تعداد خلفا و ائمه مورد نظر در این روایات، قبل از آنکه تعداد ائمه اهل بیت تکمیل شود و به دوازده تن محدود شود، تعیین و بیان شده است.

بدیهی است علت اصلی قبول این روایات، کثرت عددی آنها نیست بلکه قرائن و شواهد دیگری است که در خلال ویژگی های این روایات بدان اشاره خواهد شد. به عنوان نمونه بخاری که معاصر امام جواد، امام هادی و امام حسن عسگری (ع) است در حالی این احادیث را نقل می کند که هنوز عدد ائمه به دوازده تن نرسیده است و این مطلب نشانگر حقانیت و صحت این روایات است.

4- تعداد زیادی از این روایات، که از طرق فریقین نیز نقل شده است، امامان و خلفا را به نقبای بنی اسرائیل^۱ یا «اصحاب موسی»^۲ تشبیه کرده و عدد آنها را مطابق عدد آنان دانسته است. مقتضای چنین شمارش و تشبیهی این است که همان طور که به نص، تعداد نقبای موسی معلوم است،^۳ تعداد این خلفا نیز باید معین باشد و اگر در کتاب الهی تصریحی بر این امر نشده است، باید مطلب را در سخنان «من لاینطق عن الهوی» جست.

5- خصوصیت دیگر این روایات این است که بقای جانشینان پیامبر، امامان (ع) را تا بقای دین اسلام و حتی تا برپایی قیامت دانسته است.^۴

6- خصوصیت دیگر این روایات، تنوع در تعبیر است. برخی از مهمترین تعابیر عبارت است از:

1- اثناعشر خلیفه

2- اثناعشر امیراً

3- اثناعشر رجلاً

4- اثناعشر نقیباً

5- اثناعشر وصیاً

^۱ . احمد بن محمد، ابن حنبل، مسند احمد حنبل، ج ۵، چاپ اول، نشریه موسسه رساله، بیروت (۱۴۱۶ق)، ص ۹۰.

^۲ . علی بن حسام الدین، متقی، کنز العمال، ج ۱۳، چاپ دوم، نشریه دارالکتب العلمیه، بی جا (۱۴۱۹ق)، ص ۲۷.

^۳ . مائده، ۱۲، ۵.

^۴ . احمد بن محمد، ابن حنبل، مسند احمد حنبل، ج ۵، چاپ اول، نشریه موسسه رساله، بیروت (۱۴۱۶ق)، ص ۸۶.

6- اثناعشر اماماً و...

7- خصوصیت دیگری که بیشتر در منابع شیعه و کمتر در منابع اهل سنت نیز آمده است، تعبیرهایی از قبیل :
تسعة من اولاد الحسين ... تاسعهم قائمهم و ... است.

حدیث افتراق امت به 73 فرقه:

حدیث افتراق امت، از احادیث متواتری است که شیعه و سنی آن را در کتاب‌های خود با سندهای صحیح نقل کرده‌اند؛ از جمله ترمذی در سنن خود آورده است که پیامبر (ص) فرمودند:

وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً...^۱

امت من به هفتاد سه فرقه تقسیم خواهد شد.

قَالَ أَبُو عِيسَى: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ مُفَسَّرٌ.

ترمذی از علمای بزرگ اهل سنت بعد از نقل حدیث می نویسد: سند روایت حسن (معتبر) است و حاکم نیشابوری هم بر صحت روایت شهادت می دهد.

و یا در روایت دیگری میفرماید:

وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا مِلَّةً وَاحِدَةً.^۲

امت من به هفتاد و سه فرقه تقسیم خواهد شد که تمام آنها اهل آتش جهنم هستند بجز یک فرقه.

از این رو، بر ما لازم است راجع به مذهب صحیح و فرقه ناجیه در کلام رسول الله صلی الله علیه واله وسلم بحث و تحقیق بکنیم تا بتوانیم بهترین فرقه را انتخاب کرده و از آن پیروی کنیم.

^۱ . محمد بن عیسی، ترمذی، سنن الترمذی، ج ۴، چاپ دوم، نشریه دارالحدیث، مصر (۱۴۱۹ق)، ج ۴، ص ۱۳۴.

^۲ . همان، ج ۴، ص ۱۳۵.

مباهله، به معنای «رها کردن و قید و بند را از چیزی برداشتن» است؛ یعنی، بنده را به حال خود گذاشتن و عاقبت کار او را به دست ایزد سپردن.

تفسیر آیه در کلام اهل سنت

انبوه بی شماری از مفسران اهل سنت «ابناءنا» در آیه را اشاره به حسن و حسین علیهما السلام و «نساءنا» را فاطمه و «انفسنا» را اشاره به علی علیه السلام دانسته اند. که نشان از چشم گیری مقام علی علیه السلام در عرصه ی اثر بخشیدن به نفرین بر دشمنان و آشکار شدن حق، و در کنار رسول الله بودن و حتی همانند جان او گردیدن، دارد.^۱

کرامات امام رضا(ع) به روایت اهل سنت:

بزرگان اهل سنت با اعتراف به جایگاه والی امام رضا (علیه السلام)، سخنان و اعتراف های شگفتی درباره ابعاد معنوی آن حضرت داشته اند که آنها را نقل می کنیم.

1- مجدالدین ابن اثیر جزری: «ابوالحسن علی بن موسی ... معروف به رضا...، مقام و منزلت یشان همانند پدرشان موسی بن جعفر است. امامت شیعه در زمان علی بن موسی به یشان منتهای می شد، فضایل وی قابل شمارش نیست. خداوند رحمت خود و رضوان خود را بر یشان بفرستد».^۲

2- محمد بن طلحه شافعی: «سخن در امیرالمؤمنین علی و زین العابدین علی گذشت و یشان علی الرضا سومین آنهاست. کسی که در شخصیت یشان تأمل کند، در می یابد که علی بن موسی وارث امیرالمؤمنین علی و زین العابدین علی است، و حکم می کند که یشان سومین علی است. یمان و جایگاه و منزلت یشان فراوانی اصحاب یشان، باعث شد تا مأمون وی را در امور حکومت شریک کند و ولایت عهدی را به یشان بسپارد...».^۳

^۱ . محمد بن اسماعیل، بخاری، صحیح بخاری، دار الکتب العلمیه، ج ۸، چاپ دوم، انتشارات شیخ الاسلام، قاهره (۱۴۱۲ق)، ص ۱۲۰.

^۲ . مجدالدین، ابن اثیر، جامع الاصول، ج ۲، ناشر دارالفکر، مکه (۱۴۲۰ق)، ص ۱۴۰۳.

^۳ . محمد بن طلحه، شافعی، مطالب السوء، چاپ اول، نشریه مؤسسه البلاغ، بی جا (۱۴۱۹ق)، ص ۲۹۵.

3- عبدالله بن اسعد یافعی شافعی: «وی امام جلیل و بزرگوار از سلاله بزرگان و اهل کرم ابوالحسن علی بن موسی الکاظم است. وی یکی از دوازده امام شیعیان است که اساس مذهب بر نظریات ایشان است. وی صاحب مناقب و فضایل است».^۱

4- ابن صباغ مالکی به نقل از بعضی از اهل علم: «علی بن موسی الرضا داری والاترین و وافرترین فضایل و کرامات و برخوردار از برترین اخلاق و صورت و سیرت است که از پدرانش به ارث برده است...».^۲

5- عبدالله بن محمد عامر شبراوی شافعی: «هشتمین امام علی بن موسی الرضا است که مناقب والا و صفات اولیا و کرامت نبوی وی قابل شمارش و توصیف نیست...».

6- یوسف بن اسماعیل نیهانی: «علی بن موسی از بزرگان ائمه و چراغان امت از اهل بیت نبوی و معدن علم و عرفان و کرم و جوانمردی بود. وی جایگاه والایی دارد و نام وی شهره است و کرامات زیادی دارد...».^۳

7- شیخ یاسین بن ابراهیم سنهوتی شافعی: «امام علی بن موسی الرضا (رضی الله عنه) از بزرگان و از بهترین سلاله است و خداوند با خلق چنین فردی قدرت خود را به نمایش گذاشته. هایچ فردی علی بن موسی را نمی تواند درک کند. وی والا مقام و در فضیلت شهره است و کرامات بسیاری دارد...».^۴

8- ابوالفوز محمد بن امین بغدادی سؤیدی: «ایشان در مدینه به دنیا آمد و کرامات ایشان بسیار و مناقبش مشهور است؛ به گونه ی که قلم از وصف تمامی آن عاجز است...».^۵

^۱ . عبدالله ابن اسعد، یافعی، مرآة الجنان، ج ۲، چاپ سوم، نشریه دار الکتب العلمیه، دمشق (۱۴۱۷ق)، ص ۱۰ .

^۲ . ابن صباغ، مالکی، الفصول المهمی، ج ۹، چاپ دهم، نشریه موسسه دارالحديث، قاهره، بی تا، ص ۲۶۳ .

^۳ . یوسف بن اسماعیل، نیهانی، جامع کرامات الاولیاء، ج ۴، چاپ دهم، نشریه دارالکتب العلمیه، بی جا (۲۰۰۹م)، ص ۳۱۱ .

^۴ . یاسین بن ابراهیم، سنهوتی شافعی، الانوار القدسیه، نشریه المکتب العلمیه، بی جا، بی تا، ص ۳۹ .

^۵ . محمد بن امین، بغدادی، سباءک الذهب فی معرفتی قبائل العرب، نشریه مجبین، بیروت (۱۳۸۳ش)، ص ۳۳۴ .

9- عباس بن علی بن نور الدین مکی: «فضایل علی بن موسیٰ هاشم حد و حصری نداشته...»^۱

نتیجه‌گیری:

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته در این مقاله، حضرت پیامبر اکرم (ص) و ائمه معصومین (علیهم السلام) ادله کافی برای اثبات ولایت و حجت الهی و خلیفه الهی حضرت امیرالمومنین (علیه السلام) ارائه نموده‌اند و این به جز استدلالات قرآنی است که درباره ولایت، امامت و خلیفه الهی حضرت مولی الموحدین (علیه السلام) نقل شده است و مسلم است که در تبیین استدلال‌های قرآنی احادیثی نیز ذکر شده است. بنابراین احادیثی که ادله حجت الهی و ولایت حضرت امیرالمومنین (علیه السلام) را تبیین می‌کنند بیش از موضوعاتی است که در این مقاله به آنها پرداخته شده است.

^۱ . سیدعلی، موسوی حسینی، نزهة الجلیس، ج ۲، چاپ دوم، نشریه المکتب حیدریه، بی جا (۱۳۷۵ش)، ص ۱۰۵.

منابع و مأخذ:

قرآن کریم

۱. ابن اثیر جزری، مجدالدین، جامع الاصول، جلد ۲، ناشر دارالفکر، مکه (۱۴۲۰ق)، ص ۱۴۰۳.
۲. ابن ابی عاصم، السنه، مکتب اسلامی، بیروت، (۱۴۱۳ق)
۳. بخاری، محمد بن اسماعیل، صحیح بخاری، دار الکتب العلمیه، باب ۸۰، ج ۲، چاپ دوم، انتشارات، بی جا (۱۴۱۲ق)، ص ۷۹۴.
۴. ترمذی، محمد بن عیسی، کتاب سنن ترمذی، دار الحديث، قاهره، ج ۴، چاپ دوم، نشریه دار الحديث، (۱۴۱۹ق)، ص ۲۱.
۵. ربیع قزوینی، یزید بن ماجه، سنن ابن ماجه، ج ۱، انتشارات اسلام و اهل سنت، بیروت، (۱۴۱۸ق)، ص ۵۴.
۶. سنهوتی شافعی، یاسین، الانوار القدسیه، انتشارات السعادی، (۱۴۱۱ق)، ص ۳۹.
۷. شبراوی، شافعی، الاتحاف بحب الاشراف، دارالکتاب قم، (۱۴۲۳ق).
۸. شافعی، محمد بن طلحه، مطالب السؤل، موسسه البلاغ، انتشارات السعادی (۱۴۱۹ق).
۹. محمد بن امین، بغدادی سوبیدی، سبائك الذهب فی معرفی قباة العرب، نشریه محبین، بیروت (۱۴۱۳ق)، ص ۳۳۴.
۱۰. مالکی، ابن صباغ، چ ششم، تهران، (۱۳۸۱ش)، ص ۵۶۰.
۱۱. مکی، احمد بن محمد، المناقب، موسسه نشر اسلامی، (۱۴۲۱ق).
۱۲. معتزلی، ابن ابی الحديد، شرح نهج البلاغه الکتب العربی، جلد ۳، منشورات مکتب آیت الله مرعشی، قم، (۱۴۰۴ق)، ص ۲۷۰.
۱۳. مسلم بن الحجاج، نیشابوری، صحیح مسلم، دار احیاء، ج ۶، چاپ پنجم، انتشارات التراث العربی، ج ۶، چاپ پنجم، بی جا (۱۴۱۳ق)، ص ۴۱۶.
۱۴. نبهانی، یوسف جامع کرامات الاولیاء، ج ۴، چاپ دهم، نشریه دارالکتب العلمیه، بی جا (۲۰۰۹م)، ص ۳۱۱.

۱۵. نیشابوری، مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم، دار احیاء، (۱۴۱۳ق).

۱۶. یافعی، مرآة الجنان، دارالکتب العلمی، بیروت، (۱۴۱۷ق). عبدالله ابن اسعد، یافعی، مرآة الجنان، ج ۲، چاپ سوم، نشریه دارالکتب العلمیه، دمشق (۱۴۱۷ق)، ص ۱۰.